

Il maltais

Vierva araba cun plets talians

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Ils 10 da fanadur 1943, avant gist sessanta onns èn armadas alliadas sbartgadas en Sicilia, stimulond il pitschen retg talian da finalmain metter en fermanza ses dictatur (ils 25).** Ils Anglosaxuns disponevan d'in grondius «portaviuns» ch'ins na pudeva betg sfundrar, numnadamain la colonia britannica da Malta, a 80 km da Sicilia e 320 da Tunisia en lingua directa. Quai ha gidà tar las operaziuns per mar e sin l'aria. Oz sa pina la «Repubblica ta' Malta» (strusch 380 000 olmas) per vegnir commembra da l'Unien europea (UE) en matg 2004. Il pievel maltais numna sia patria «Malta ta' Pawlu, europea u nisranija» («da Paulus, europeica e cristiana»), losch che Paulus ha definì ils indigens «ordvart curtaschavels» (Fatgs dals apostels, 28, 2). Il pled «nisranija» cuntegna la ragisch consonanta semitica «nsr» che fa endament il lieu da Nazaret, nua che «Jesus da Nazaret» è creschì si. Malta vegn ad esser l'emprim pajais da l'UE cun in linguatg indigen semitic.

«Buna notg» giavisch'ins là cun in cordial «il-leil it-tajjeb»; qua renconuscha mintga ebraist «lajla», il num biblic da la notg. Ma «bona sira» per

«buna saira» è vegnì da Sicilia, là chatt'ins savens «i» nua ch'il talian da standard di «e», pia «sira» per «sera».

L'ierta dals seculs musulmans

Daco discurr'ins semitic a Malta? Da tge vierva deriva il maltais d'oz? Quella da Sidon e Tirus en l'antica, manegiav'ins pli baud; lezzas citads, oz en Libanon, han fundà Cartago che ha lura colonisà ina part da Sicilia. Ma ins na sa tuttina betg sche e quant lunsch che Roma haja latinisà Malta suenter la fin da Cartago. Oz resguard'ins il maltais sco ina varianta da l'arab discurrì en Libia e Tunisia. L'archipel maltais, pia Malta (245 km²), Ghawdex (67 km²) e Kemmunna (2 km²), è vegnì arabisà suenter la conquista africana 870 e ha mantegnì la tschantscha sut ils retgs da Sicilia (suenter 1090), l'Urden dals chevaliers da s. Gion (suenter 1523) e la Gronda Bretagna (suenter 1800). Ina litteratura per maltais datti pir dapi il 18avel tschientaner; i s'enclergia ch'ins ha adina scrit cun l'alfabet latin, damai ch'ins resguarda l'arab sco lingua da l'islam e che las scolas e leschas duvravan tradizionalmain il talian. Quest ha influenzà schizunt la grammatica, per

exempel tar il plural sin «-i» da substantivs sco «ittra/ittri» («brev/brevs», dal sicilian «littira»). Blers plets emprastads dal talian èn uschè integrads en il maltais ch'ins n'als chapescha betg senz'auter, per exempel «inkanta» («jau chant»), «ikanta» («el chanta»), «kantajt» («jau hai chantà») euv. En il restorant pari bler pli simpel, cun «ministra», «brodu», «pizelli» («arveglia»), «insalata», «sardin», «ton», «klamari» («chali-mar»), «raviul», «gelat» e «frawli» («frijas»); dentant n'è «qalb» betg «vadè», mabain «cor», e «mandolin» na vegn sunà, mabain mangià («mandarina»). Semitics èn nums sco «ilma» («aua»), «inbid» («vin») e «zejt» («ieli», portugais «azeite»). Ma adatg, tgi che mangia u baiva memia bler po patir dal «stonku» («stomaco», pia «magun») e schizunt da «vomtu» («vomit»).

I valess tuttina la paina d'ir a tadlar co ch'ins discorra maltais, cunzunt la primavaira, «la stagiun la pli empernaivla, cur che las flurs legran la cuntrada dapertut»*. Cun englais u talian vegn ins chapì en l'entir archipel. Pia: «Il-viagg it-tajjeb! – Bun viadi!»

* Jacques Godechot, *Histoire de Malte, segunda ediziun. Paris (Presses Universitaires de France) 1970, p. 8.*